

Latvajärvi — Kalevalan kehto

Latvajärvi on Vuonnisen ohella Vienan-Karjalan runokylästä kuuluisimpia. Vuonnisessa Elias Lönnrot oivalsi Vaassila Kieleväistä kuunnellessaan eepoksen idean, Latvajärvessä hän tapasi Arhippa Perttusen, mikä puolestaan teki mahdolliseksi runoelman nopean toteutumisen.

Tämän kyläkuvauksen tarkoituksena on kertoa, millainen tavallisten ihmisten Latvajärvi oli, keitä siellä asui ja miten he hankkivat elantonsa. Onhan niin, että kylänä Latvajärvi on jäänyt melko tuntemattomaksi, kahden suuren — Arhipan ja Miikkalin varjoon.

Oppaanamme on Latvajärvessä syntynyt, nykyisin Vienan Kemissä asuva Nikolai K a r h u . Hänellä on erinomainen muisti ja entiset lapsuuden maisemat ovat yhä elävinä mielessä. Hänen uurastuksensa tulosta on mm. oheinen kyläkartta.

Latvajärven kylä sijaitsi vedenjakajalla vaarojen välissä maaselän tuntumassa, pääkylä samannimisen järven koillisrannalla. Hallinnollisesti se kuului Vuokkiniemen pitäjään. Vanhan rahvaan mukaan kylässä oli parhaimmillaan yli 70 taloa.

Latvajärveen kuuluviksi luettiin myös läheiset, siitä länteen sijaitsevat Nauvunvuara, Vasonvuara ja Lapukka; muita kylänosia olivat Mantsonvuara, Huapovuara, Kossivuara, Ryysänvuara, Särkivuara, Hallavuara, Rasienvuara, Karhuniemi, Räsäppäniemi, Kuikkalaksi, Lemetti, Vet'jo, Saviranta ja Suari. Luettelo antaa hyvän käsityksen seudun vaihtelevasta pinnanmuodostuksesta.

Huomattava on, että suomalaisten runonkerääjien mainitsemaa Valtasenvaaraa ei luettelossa ole. Pekka Pertun haastattelemat latvajärväläiset eivät sitä liioin tunteneet (Väinämöisen venehen jälki s. 38).

Kaikissa näissä 'vuaroissa' oli aikanaan asukkaita, 4—5 taloa kussakin, useimmissakin enemmänkin Suarta lukuunottamatta. 1930-luvulla tilanne oli sikäli muuttunut, että osa vuaroista oli jo autioina "spioonivaaran" takia.

Nauvunvuarassa oli aikanaan neljä asuttua taloa. Niissä elivät Lokinaisen Iivana eli Karhu Iivana Lokinanpoika (Nikolain vaari), Karhu-Ontto eli Timon Ontto isän mukaan sekä kilometrin verran kylään päin Tervavuoralla Karhu-Teppana eli Hilipän Teppana (Hilipän poika) ja vielä oli Petrisen ja Homan talot.

Vasonvuoralla oli kymmenkunta taloa. Asukkaista Nikolai muistaa vain muutaman.

Sillä kylä oli niin lähellä Suomen rajaa, etteivät rajavartiostilat eivätkä vanhemmista alaikäisiä sinne päästäneet: Rodka-Vasselein poika (sukuaan Lesosia), Karhu Oleksi ja Ryysän Matti. Kirjailija Ilmari Kianto mainitsee Vasonvuoran taloja luetellessaan seuraavat: Miinan Kliimo, Oleksin talo, Orttosen talo, Vasselein talo, Orttosen Jeremein talo ja Spiirisen Ontsin talo.

Lapukkaan oli Latvajärvestä parikymmentä kilometriä. Siellä asuivat Suomesta aikoinaan tullut Paavo Moilanen sekä Lesosen veljekset Ilja ja Riiko, kumpikin omaa taloaan. Siellä olivat myös kyläläisten kalapirtit.

Särkivuorassa oli jäljellä kaksi taloa. Toinen niistä oli Särki-Antin, toinen Petrisen akan; molempien sukunimi oli Karhu. Kossivuorassa, joka sijaitsi kylästä itäänpäin, elivät Tiitan Ohvo Perttunen ja Kossin Ohvo.

Latvajärven ensimmäiset asukkaat olivat perimätiedon mukaan tulleet Suomesta, kuten on asianlaita monien Vienan kylien kohdalla.

Vanhimpana sukuna mainitaan Perttuset; Isosta Iivanasta, Arhipan isästä taaksepäin nimiä ei ole enää tiedossa. Toinen asukas Mantso, Suomesta päin hänkin, oli tullut kesseli selässä, kirves vyöllä ja noussut seudun korkeimmalle vaaralle. Sinne päästyään mies oli lyönyt kirveensä suureen mäntyyn ja sanonut, että siinä on oleva hänen elospaikkansa. Sen päivän perästä paikan nimi on ollut Mantsonvuara. Kolmas uudisasukkaista oli ollut nimeltään Kossi; hän antoi nimensä Kossinvuoralle. Neljäs, edelleen Suomesta, Paavo Väisänen etsi elossijansa Kuikkalahden rannasta ja Ahosen tietäjäsuku puolestaan asutti Huapovuoran. Syrjäiseen Lapukkaan talonsa rakensi Paavo Moilanen. Karhut eli Karhuset olivat perimätiedon mukaan tulleet Suomesta noin kahdeksan

miespolvea sitten.

Sijainti vedenjakaja-alueella antoi oman leimansa Latvajärven seudulle. Maaperä on hedelmällistä, metsät enimmältään reheviä sekametsiä, aluskasvillisuutena usein heinä. Siellä viihtyivät monet eteläisetkin kasvilajit. Latvajärven viimeinen pappi Kauro oli istuttanut kirkon luo taimena Venäjältä tuomiaan lehmäksiakin. Hyvin ne siellä kasvoivat.

Kylän alueella oli Nikolain muistaman mukaan toistakymmentä lähettä; kaksi niistä, Savirannassa ja Huapovuoran takana sijaitsevat, olivat erityisiä lääkelähteitä.

Latvajärven ei laskenut jokia miltään suunnalta. Se sai vetensä luultavasti lukuisista lähteistä, joita kerrottiin oleen järven pohjassa. Eteläpuolella sijaitseva pienehkö Ylinen järvi oli aikoinaan yhdistetty kanavalla Latvajärven. Latvajärven ukot olivat sen kaivaneet päästäkseen mukavammin kalaan Yliselle järvelle.

Vedet Latvajärvestä sen sijaan laskivat puroja ja jokia myöten sekä länteen että itään. Kuikkalahden pohjukasta lähti mutkitteleva, melko runsasvetinen Latvajoki kohti Pirttajärveä ja siitä edelleen Kuittijärven ja lopuksi

Suaren Pekon, Arhippanen Miikkalin pojan talo Latvajärven suurimassa saarella. Rakennus paloi jatkosodan aikana. (Museovirasto)

Latvajärven kylä kesällä 1943. Vas. Sramppa-Vasselein talo. Kun sen isäntä karkoitettiin kylästä, talosta tuli kättilöpunkti. Takana kesällä näkyy Karhun Jehrimän talo ja oikealla Sramppa-Vasselein veljen Ontsin talo; siihen muuttivat myöhemmin posti ja kyläneuvosto. (SA-kuva)

Vienanmereen. Länteen päin vesiä vei mm. Myllyjoki Vasovuoran vesistöjen kautta Raatteenjärveen ja sitä tietä Pohjanlahteen.

○○○○○○○○○○

Saaria Latvajärven saarissa oli kolme, suuruusjärjestyksessä Suari, Kalmosuari ja Huuhtisuari.

Suaren erotti mantereesta yhtäällä Syväsalmi, toisaalla Matalasalmi. Molempien salmien ylitse oli rakennettu silta. Suareissa asui Perttusen runonlaulajasukua; Arhippainen Miihkali ja hänen poikansa Pekko — patvaskana kuuluu Suaren Pekko sekä 1930-luvulla Miihkalin pojan Teppanan vaimo Tatjana, hänkin runonlaulajana sangen tunnettu.

Saarista kooltaan keskimäinen eli Kalmosaari on kallevalaisen runoperinteen kannalta erittäin keskeinen paikka. Siellä ovat saaneet viimeisen leposijansa 'runon kuningas' Arhippa Perttunen ja hänen poikansa Miihkali. Sinne kyläläiset saattelivat pokoiniekkansa.

Miihkalin haudalla kohoaa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran v. 1909 pystyttämä muistomerkki, Arhipan haudalla on valkoinen marmorialaatta, jonka sinne asetti Karjalan Kirjailijaliitto v. 1969, kun vietettiin suuren laulajan syntymän 200-vuotisjuhlia.

○○○○○○○○○○

Latvajärven saarissa asui etupäässä Perttusien ja Karhujen. Jonkin verran oli Lesosia ja muutama perhekuunta Ahosia.

Tärkeinä lisäelinkeinoina olivat maanviljelyn ohella metsästys ja kalastus. Hyviä apajia oli Latvajärven saarissa, mutta silloin, kun haluttiin parempaa kalaa, oikein lohta, lähdettiin pyyntiin Pirtaijärvelle. Lapukka oli taas kuuluisa mujehistaan. Sinne mentiin viikkokaudeksi nuotanvetoon lokakuussa.

Laukkukaupoilla latvajärveläiset kävivät etenkin viime vuosisadan jälkipuoliskolla, kun kaskenpolton kieltäminen kavensi elinehtoja. Iivo Marttisen ja Petri Lesosen koostamista runontaitajien elämäkertatiedoista käy ilmi, että monet latvajärveläiset miehet harrastivat nahkojen muokkausta ja turkin ompelua, kiertelivät tässä työssä Suomen puoleisissa pitäjissäkin. Tämä oli Arhippaisen Miihkalin elinkeino ennen sokeutumista.

Juuri kaskenpolton rajoittamisesta lienee johtunut kylän rapistuminen Lönnrotin päivistä. Tämän mm. I.K. Inha ja Kusti Karjalainen panivat merkille käydessään siellä vuonna 1894.

Lapsikuolleisuus oli suuri, kuten entisaikaan muuallakin Vienan-Karjalassa, mutta oli kyläläisten joukossa monia todellisia tervaskantojakin. Sadan vuoden ikään, vähän

alle tai yli eläneitä Nikolai muistaa peräti neljätoista:

1) Ahonen Moissei Spiirenpöika 115 vuotta, 2) Ahonen Kuzma Moisseinpöika 105 vuotta, 3) Perttunen Vassi Nihvontyttö 105 vuotta, 4) Mattisen Opro eli Karhun Opro 102 vuotta, 5) Perttunen Simana Hilipänpöika 104 vuotta, 6) Perttunen Oksenie 102 vuotta, 7) Karhun Iro Iivanantyttö 98 vuotta, 8) Lesonen Mari Vasseleintyttö 100 vuotta, 9) Karhun Logina 100 vuotta, 10) Vasovuoran Ho-

ma eli Karhun Homa 102 vuotta, 11) Karhun Pekka Iisakinpöika 110 vuotta, 12) Karhun Iro Antintyttö 112 vuotta, 13) Perttunen Okahvie Onufreintyttö 104 vuotta ja 14) Lesonen Mari Iivanantyttö eli alussa mainitun Moissein Kuzman tyttö kuoli toissa vuonna Kemissä 90-vuotiaana.

○○○○○○○○○○

Runokylänä Latvajärvi oli niin kuuluisa, että suurin piirtein kaikki kerääjät siellä kävivät. Paljon kylässä perin-

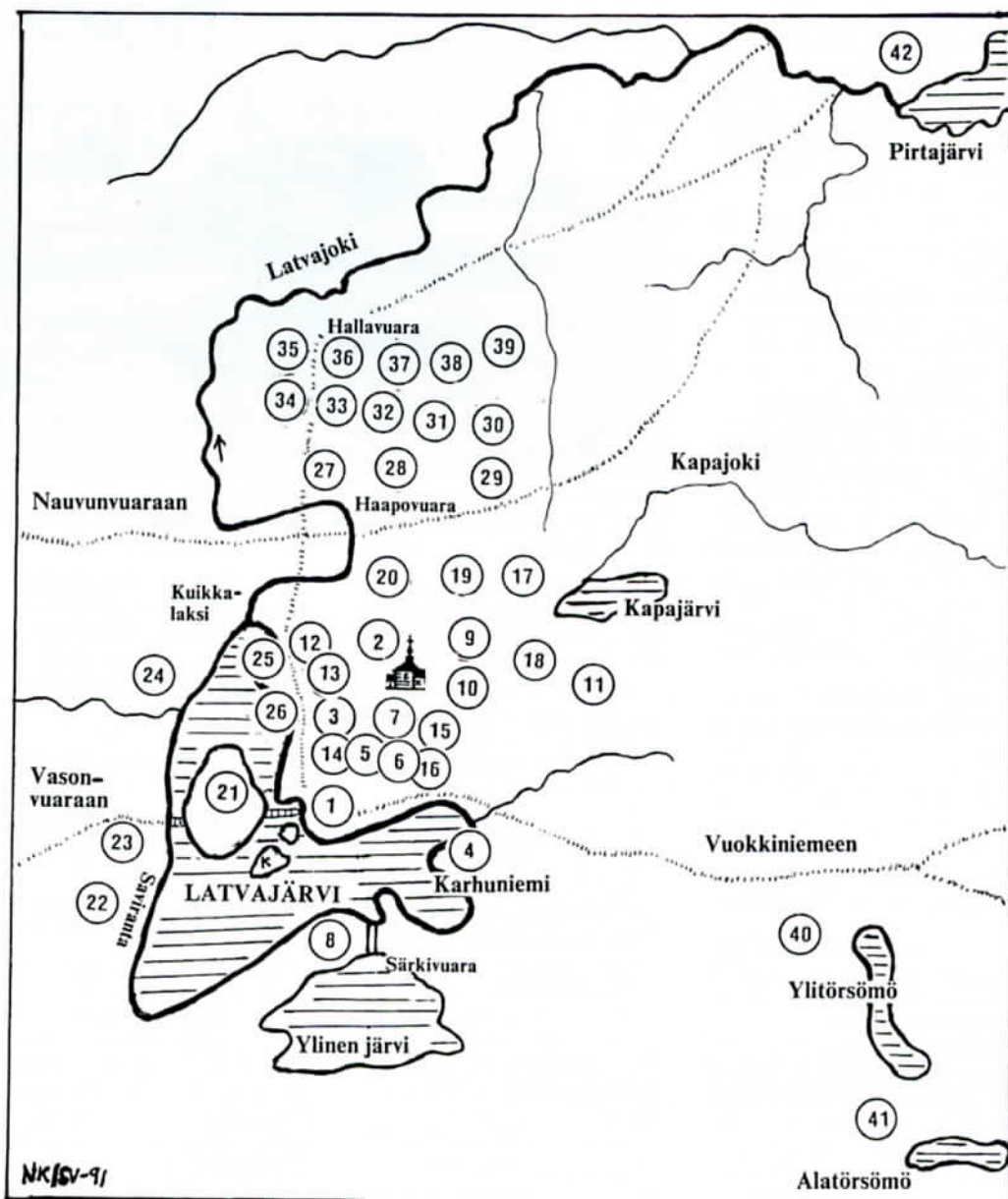

Arhippainen Miihkalin hautamuistomerkki Kalmosuareissa. (Museovirasto)

Latvajärven kyläselitys

(Nikolai Karhun muistin mukaan 1930-luvulla)

- 1) Ahosen Iivana (Moissein Kusman poika)
- 2) Latvajärven kirkkö (klubi v:sta 1935, paloi 1943)
- 3) Karhun Pekka (Suuren Iivanan poika)
- 4) Karhun Riiko (Vasselein poika), Karhun Pekan veli
- 5) Karhun Vasselei eli Sramppa-Vasselei (Kondratan poika)
- 6) Karhun Ontsi (Kondratan poika)
- 7) Karhun Jehhimä (Onton poika)
- 8) Perttunen Vassi (Nihvon tyttö; tietäjä)
- 9) Perttunen Mikko (Niemen Mikko)
- 10) Karhun Pekka (Vasselein poika, Nikolain isä)
- 11) Perttunen Teppana (Simanan Teppana)
- 12) Perttunen Iivana (Vuaran Iivana, Vasselein poika)
- 13) Perttunen Iivana (Ossipan poika)
- 14) Ahonen Iro (Pekan tyttö)
- 15) Karhun Matti (Iivanan poika)
- 16) Karhun Simana (Jouhkon poika)
- 17) Karhun Trohkima (Vasselein poika), Karhun Pekan ja Riijon veli
- 18) Karhun Miikkula (Iivanan poika)
- 19) Lesonen Pekka (Niikkanaan poika)
- 20) Perttunen Tatjana (Oleksein tyttö, runontaitaja)
- 21) Perttunen Pekko (Arhipaisen Miihkalin poika, Suaren Pekko, patvaska)
- 22) Lesonen Iivana (Jehrimäisen poika)
- 23) Lesonen Riiko (Ohvon Riiko)
- 24) Väisänen Paavo (Suomesta)
- 25) Karhun Vet'o (Iivanan poika)
- 26) Karhun Joukenie (Timon tyttö)
- 27) Perttunen Sohja (Petrin tyttö)
- 28) Perttunen Huoti (Simanan poika), Mylly-Huoti
- 29) Ahonen Kusma (Moissein poika; tietäjä)
- 30) Perttunen Kirilä (Timon

- 31) Perttunen Makarie (Timon poika)
- 32) Perttunen Iivana (Timon poika)
- 33) Lesonen Niikkana
- 34) Lesonen Oleksei (Niikkanaan Oleksei)
- 35) Karhun Arhippa
- 36) Lesonen Ilja (seppä)
- 37) Perttunen Huotari (Ti-

- mon poika) veljiä: Kirilä, Makarie ja Iivana
- 38) Lesonen Mari Iivanan tyttö
- 39) Lesonen Anni Oleksein tyttö

40-41-42 talot Pirttajärvellä sekä Kivijärven kuuluvassa Törsöissä. Siellä olivat Sisson, Hilatan ja Sisson Vasselein mökit.

○ ○ ○ ○ ○

Latvajärven kolhoosi käsitti vuodenvaihteessa 1931-32 yhteensä 73 taloutta, ilmenee Punainen Karjala -lehden selostuksesta. Poissa oli ainoastaan neljä taloutta, joita ei otettu mukaan - nähtävästi niiden ideologisen kypsymättömyyden takia. Selostus, jonka on kirjoittanut kolhoosin hallinnon jäsen, jatkuu:

teentaitajia olivat Arhipan ja Miihkalin lisäksi.

A.R. Niemen luettelossa Vienan läänin runonlaulajat ja tietäjät (1921) mainitaan 21 latvajärveläisen nimi, siinä joukossa Perttusia 8, Ahosia 6 ja Karhuja neljä.

Myöhemmin vuosikymmeninä Latvajärvestä löytyi vielä lisää perinteen säilyttäjiä. Ensimmäinen karjalainen perinteenkerääjä, joka neuvostovallan vuosina kylään poikkei, oli Risto Bogdanov, syntymään Vuonnisesta. Tämä ta-

pahtui heinäkuussa vuonna 1927, jolloin hän oli leningradilaisen filmausryhmän oppaana Vuokkiniemessä. Tuolla retkellä tallennettiin filmille vienalaiset häät Kivijärven kylässä. Filmiä ei kuitenkaan koskaan nähty, sillä retkeläisten vene kaatui Kemijoen koskissa.

Bogdanov tapasi Latvajärvessä ainakin kolme mainittavaa runonlaulajaa ja tietäjää, Ahosen Kusman, joka tuolloin oli jo 99-vuotias sekä Arhipaisen Miihkalin kaksi ty-

tärtä: Outi (Jevdokia) Karhujevan (86) eli Nihvon Onton akan ja Muarie Karhujevan eli Alasen Vasselein akan. Muarie oli Bogdanovin tiedon mukaan 78-vuotias, mutta nyttemmin on kirkonkirjoista hänen iäkseen selvinnyt 70 vuotta.

Näiltä molemmilta Bogdanov kirjoitti muistiin koko joukon kalevalamittaista runoa; Outilta runon oluen synnystä sekä Päivölän pidoista, Muarielta 300-säkeisen kilpakosintarunon toisinnon. Tek-

"Kolhoosilla on tällä kertaa 40 hevosta, 86 lehmää, 33 sikaa ja 20 vasikkaa. Sikamäärä kasvaa huomattavasti. Karja on uusissa navetoissa, joita on neljä. Sen lisäksi on yksityiskäytössä melkein jokaisessa talossa yksi lehmä.

Viime syksynä valmistettiin kolme painorehusäiliötä 105 tonnille, mutta rehua valmistettiin ainoastaan 65 tonnia. Syksyllä kaivoimme kuusi perunakuoppaa, joihin mahtuu toistasataa tonnia perunaa.

Lokakuun vallankumouksen XIV vuosijuhlan vieton aikana avasimme yhteisruokalan. Perunoita myytiin syksyn aikana 30 tonnia. Kesällä, jolloin lehmät lypsivät paljon, valmistettiin voita. Mitä ei tarvittu omassa taloudessa, ne myytiin. Maataloustuotteiden luovuttamisessa piirin eläin- ja viljelijätoimikunta palkitsi kolhoosimme.

Kolhoosin hallinto solmi sitoumuksen Karellesin kanssa lähettämään metsähakkuutöihin 22 hevosta ja 70 miestä. Sopimuksessa oli mainittu, että työt aloitetaan 15. p:nä marraskuuta, mutta me ylitimme suunnitelman tässä suhteessa aloittaen työt jo 10. p:nä marraskuuta.

Kolhoosissa toimii naisten delegaattijärjestö, jossa on 24 jäsentä. Naisdelegaattit järjestivät käsiompelukerhon ja sanitaaripiirin. Käsityökerhossa valmistivat käsineitä, sukkaa ja paitoja ym. Marraskuun loppupuolella tehtiin retki metsätyömaille, jossa myytiin kerhossa valmistetut tavarat metsätyöläisille. Samalla järjestettiin iltamia ja esitettiin ohjelmia.

Kolhoosi päätti perustaa maitotalousterian, johon sijoitetaan 40 päättä lehmää ja 10 päättä nuorta karjaa." — Punainen Karjala 20.1.1932.

○○○○○○○○○○

Latvajärven kylä koki 1960-luvun alussa saman kohtalon kuin lähes kaikki Vian vanhat kylät. Se hävitettiin, "likvidoitiin perspektiivittömänä kylänä", kuten termi kuului.

Ikäänkuin alkusoittona kylän häviölle oli vuonna 1959 Moskovasta tullut direktiivi, määräys, että pellot on kylvetävä maissille. Useimmat toki käsittivät, ettei maissi, etelän kasvi siellä pohjoisessa menesty, mutta ei yhdelläkään kolhoosin puheenjohtajalla ollut varaa sanoa sitä ääneen.

Nikolai kertoo: "Kaikki parhaat kylöpellot panivat Latvajärven maissin valtaan. Sitten syksyllä odottivat satoa. Eihän ne maissit ruvet-

Latvajärven kylä kesällä 1943. Kolhoosin talousrakennuksia; vasemmanpuoleisessa talossa pidettiin lampaita; myöhemmin se oli rehuvarastona, keskellä on kolhoosin sikala, oikealla hevostalli ja navetta. (SA-kuva)

tu kasvamaan, tuli vain röhkäheinää. Sitten alkoivat miehet niittää ja antaa lehmille. Navetassa lehmät alkoivat mölöstä, sillä ne ruohot olivat karkeat ja pistelivät.

Sitten kun siitä maissijutusta ei tullut mitään tolkkua, niin Hrustshevia ruvettiin sanomaan venäjäksi Nikita Kukuruznik eli suomeksi Mikittä Maissinkylväjä."

Kului vielä yksi vuosi ja sitten tuli uusi määräys, että kaikkien sivukylien rahvahiin on lähettävä piirikeskukseen. Se tapahtui yhdessä vuodessa. Vastustelu ei auttanut. Ahoosen Iro, vanha nainen, sanoi: "Mie en lhe kotoa pois, tappakkaa vaikka." Piirikeskukseen miehet vastasivat: "Jos et lähtene, väkisin kuletamme." Ja niin se alkoi Karjala tuhoutua."

○○○○○○○○○○

Latvajärven kirkko on monelle tuttu I.K. Inhan kuuluisasta valokuvasta. Siksiäpää muutama sana senkin vaiheista.

Kirkko, jonka Inha valokuvasi käydessään Latvajärven vuonna 1894, oli paksuista hirsistä rakennettu ja keltaiseksi maalattu. Neuvostovalan alkuvuosikymmen sitä vielä siedettiin vanhan taikauskon tukipaikkana. Sitten vuonna 1935 alkoi tapahtua. Nikolai, joka meni tuona syksynä kylän alkeiskouluun ensimmäiselle luokalle, muistellee:

"Ne kupolat olivat kauniit. Mestari oli ne rakentanut nauhoitta ja yhdellä myllerryksellä ne tuli tuhottua. Kun ei käsiivoimin saatu rikki, niin sivoittiin sinkkivaijerilla ja traktori sitten kumahutti ne maahan.

Kyllä vanhat ihmiset silloin

itkivät, erittäin naiset, vain kirotta ei uskaltanut, sillä se oli Stalinin aikaa. Kauro-pappi karkotettiin kylästä. Ihmiset kertoivat, että kahden miliisin välissä oli kuletettu Vuokkiniemen päin."

Kirkko oli sitten klubina

sotavuosiin saakka. Vuonna 1943 partisaanit polttivat sen "käsigranaattiloilla". Samassa rytäkässä paloi Sramppa-Vasesein talo, kylän suurimpia. Se lienee ollutkin hyökkääjien pääkohde; siinä näet sijaitsi suomalaisten esikunta. — sv

Havuseppele suuren Miihkalin haudalle

Vuonna 1909 isoisäni Iivo Marttinen muutti Ypäjällä kauppahommiin Kajaaniin. Sieltä matkaa koti-Karjalaan, Vuokkiniemen Kivijärven oli runsas kivenheitto. Alkumatka taitui laivalla ja polkupyörällä, loput Suomussalmelta jalkapatikassa.

Juuri noihin aikoihin Suomalaisen Kirjallisuuden Seura puuhasi Arhippaisele Miihkalille muistopatsasta Latvajärven Kalmosaareen. Isoisäni hoiti kivipaaden jatkokuljetuksen rekikelin aikaan Kajaanista Latvajärven. Patsaan pystytyksestä huolehti Suuren Pekko, yksi Miihkalin kolmesta pojasta.

Matkustaessaan alkukesästä 1911 kesälomalle kotikyläänsä Kivijärven Iivo Marttinen yöpyi Suuren Pekon luona Latvajärven. Aamulla hän pyysi matkakumppaninsa

opettaja Iikka Pirhosen kanssa Pekolta lainaksi veneen, jolla sitten soudettiin läheiseen Kalmosaareen. Mukana oli lapio siltä varalta, jos rousta olisi patsasta liikutellut tai sen ympäristö kaipaasi kohentamista.

"Uljaana muistokivi seisoo hiljaisessa Kalmosaarella", muisteli isoisäni, "ja se tekee tällöisessä ympäristössä aivan mahtavan vaikutuksen, epäilemättä suuremman kuin korkeintaan muistopatsas suurkaupungin torilla."

Kunnianosoituksena Kalevalan suuren laulajan muistolle Marttinen solmi kuusenhavuista ja pajunoksista seppeleen, laski sen hautapaadelle ja paljasti päänsä. Tämän lyhyen hiljaisen hetken jälkeen miehet palasivat veneelle ja soutivat Pekon rantaan. — sv

**NURMEKSEN
KAUPPA OY**

**Kaupanteon keskipiste
Ylä-Karjalassa**